

SANTRAUKA. Straipsnyje aptariama ideologizuota kalba, jos atpažinimo tekste būdai, paieškos automatizavimas, pritaikymas kompiuterinėms technologijoms. Ideologija su kalba yra persipynusi įvairiais būdais, tad ideologizuotos kalbos studijos yra objektas, dominantis įvairių sričių mokslininkus, bet jo analizė sudėtinga. Straipsnyje nagrinėjami savadarbiai specialieji tekstynai, sudaryti iš 2021 metų Lietuvos Respublikos Seimo stenogramų migrantų krizės tema. Dėmesys sutelkiamas į ideologiją kaip kalbotyros objektą, jo apibrėžimą, taip pat modalumo ir evidencialumo leksinių raiškos vienetus, kaip jie taikomi ideologijos apraiškoms tekste aptikti. Analizuojami tekstynai aktualūs, nes parodo ne tik kalbą aplinkoje, kurioje ji yra ir turi būti naudojama kaip įrankis galiai ir valdžiai įgalinti, bet ir atspindi opią temą bei šiandienos kalbą. **RAKTAŽODŽIAI:** ideologijos atpažinimas, migrantų krizė, Seimo posėdžių stenogramos, automatinis atpažinimas, modalumas, evidencialumas.

ĮVADAS

Pagrindinis straipsnio objektas – ideologizuota kalba. Straipsnyje ideologija suvokiama kaip „įsitikinimų sistema, kurios raiška yra įrankis ir būdai, kuriais įgalinami valdžios ir galios santykiai“ (Thompson 1990; Verschueren 2012; Van Dijk 1998). Darbo problema – ideologijos ir jos požymių kalboje atpažinimas bei šios užduoties sudėtingumas. Pagrindinis darbo tikslas – sukurti būdą, kurį pritaikius būtų galima atpažinti ideologizuotą kalbą tekstuose ir tekstynuose. Tikslui pasiekti atlikta kitų autorių, analizavusių ideologijos apraiškas tekste, apžvalga, nustatytos metodologinės ideologijos apraiškų nustatymo galimybės. Bandomosios analizės metu aiškinamasi, ar kalbėtojo pavartoti modalumo ir evidencialumo leksiniai raiškos vienetai gali nurodyti ideologijos apraiškas tekste. Iš šios analizės rezultatų sudaromas automatizuotas ideologijos apraiškų aptikimo modelis. Modelis taikomas didesnės apimties tekstyno analizei, pristatomi automatizuotos analizės rezultatai. Aptariamas modelio prototipo galimas panaudojimas tolesniems tyrimams ir pritaikomumas kitų disciplinų tyrėjams.

IDEOLOGIJOS KAIP SĄVOKOS TARPDISCIPLINIŠKUMAS. IDEOLOGIJOS
APRAIŠKOS KALBOJE

Ideologija dažniausiai neatskiriama nuo kalbos, o kalba – nuo ideologijos, bet ideologijos sąvoka šiandien aprašoma kaip abstrakti. Ideologijos sąvoka nuo pirmųjų jos paminėjimų 1796 metais Antoine'o Destuto de Tracy darbuose nemažai pasikeitė. Istoriskai ir politiškai skyrusi marksistus nuo nemarksistų ir kritiškus mokslininkus nuo nekritiškų, pasak Teuno Adrianus'o van Dijko (1998: 8), šiandien ideologija turi neigiamų konotacijų¹. Tai papildoma Johnas Brookshire'as Thompsonas, teigiantis, kad „šiandien retas asmuo save pavadintu ideologu, bet drąsiai galėtų save įvardyti kaip konservatorių, liberalą ar revoliucionierių“² (1990: 1).

Lietuvių kalbos žodyne ideologija apibrėžiama taip: pažiūrų, idėjų, vaizdinių, sąvokų sistema, išreikšta įvairiomis visuomeninės sąmonės formomis (politinėmis pažiūromis, filosofija, menu, morale, mokslu, religija). Van Dijkas teigia, kad „įsitikinimai tinkamesnis žodis ideologijai apibrėžti, nes įsitikinimai yra paveikti socialinių ryšių bei konstruktų ir egzistuoja ne vien individo mintyse, o yra visos grupės bendrai priimta idėja“³ (Van Dijk 1998: 126). Thompsonas, apmąstęs ideologijos per lingvistinius tyrimus svarbą, teigia, kad „analizuojant kalbos ir ideologijos sąsajas reikia nusigręžti nuo gerai suformuotų sakinių ar ženklų sistemų, verčiau dėmesį skirti analizės būdams, kurie pasakymus veikia kaip veiksmas arba mediumas bendraujant, kuriant istoriją ir permaštant visuomenę“⁴ (Thompson 1990: 2). Šią idėją papildoma Jefas Verschuerenas, kuris ideologiją sieja su „paviršinėmis reikšmės struktūromis, interpretacijos rėmais, požiūriais į pasaulį arba kasdienio mąstymo ir aiškinimo formomis“⁵ (Verschueren 2012: 7). Šio darbo kontekste, remiantis Verschuereeno, Thompsono ir Van Dijko apibrėžimais, ideologija apibrėžiama kaip

¹ One historical and political – and, yes, ideological – reason for this special status may be that 'ideology is one of these notions that have divided Marxists and non-Marxists, as well as 'critical scholars and 'uncritical ones – obviously divisions that are themselves ideological (Van Dijk 1998: 8; ši ir kitos citatos straipsnyje verstos straipsnio autorės).

² Few people today would proudly proclaim themselves to be 'ideologists', whereas many would not hesitate to declare that they were conservatives, socialists, or revolutionaries (Thompson 1990: 1).

³ We have seen that ideologies are not just any set or system of ideas or beliefs, because in that case they would simply coincide with cognition in general. Nor should ideologies be reduced to the social knowledge, attitudes or 'worldviews individual people have. Rather, ideologies form the 'axiomatic basis of the shared social representations of a group and its members. That is, they are both mental and social phenomena (Van Dijk 1998: 126).

⁴ To explore the interrelations between language and ideology is to turn away from the analysis of well-formed sentences or systems of signs, focusing instead on the ways in which expressions serve as a means of action and interaction, a medium through which history is produced and society reproduced (Thompson 1990: 2).

⁵ Just like opinions, ideas and beliefs are merely 'contents of thinking,' whereas ideology is associated with underlying patterns of meaning, frames of interpretation, world views, or forms of everyday thinking and explanation (Verschueren 2012: 7).

įsitikinimų sistema, kurios raiška yra įrankis ir būdai, kuriais įgalinami valdžios bei galios santykiai. Svarbu paminėti, kad darbe į ideologiją nėra žvelgiama kaip į neigiamą ar teigiamą reiškinių.

IDEOLOGIJOS APRAIŠKŲ NUSTATYMAS TEKSTE

Verschuereeno, Thompsono ir Van Dijko ideologijos apibrėžimas apima ir jos apraiškas: galios ir solidarumo, šališkumo ir legitimacijos raišką. Šių ideologijos apraiškų analizę yra atlikę ir lietuvių, ir užsienio tyrėjai. Esminė užduotis atliekant kitų tyrėjų darbų apžvalgą – suvokti, ar ideologijos apraiškas galima aptikti per jos raišką konkrečiais kalbiniais vienetais.

Ideologijos apraiškoms tekste analizuoti tyrėjai dažnai pasirenka politikų, žinia-sklaidos tekstus (Žaliauskaitė 2017; Juzelėnienė, Baranauskienė 2017; Ramonaitė, Vaiginytė 2020; Abuelwafa 2021). Politikų ir Seimo posėdžių kalbos analizė itin vertinga ideologijos apraiškoms nustatyti, nes tokia kalba privalo informatyviai ir glaustai atstovauti kalbančiojo individo arba atstovaujamos grupės nuomonei ir turi būti formuluojama taip, kad darytų poveikį adresatui. Kai kuriais atvejais analizuojami objektyviųjų žanrų tekstai, tokie kaip enciklopediniai straipsniai (Rac-sens et al. 2013).

Ideologijos apraiškoms atpažinti tyrėjai renkasi įvairius metodus. Dažnai atliekama rankinė specialiųjų tekstynų analizė, kaip Marwos Adelio Abuelwafos (2021) darbe, kuriame taikant Theo van Leeuweno konstruotą legitimacijos sistemą išna-grinėta anotuota Donaldso Trumpo kalba, pasakyta 2021 metų sausio 6 dieną. Abuelwafa (2021: 13) siekė parodyti, kad „galia, legitimacija ir diskurso analizė yra glaudžiai tarpusavyje susijusios“⁶. Itin naudinga šiam darbui van Leeuweno pateikta legitimacijos strategijų sistema, kurioje skiriamos 4 pagrindinės grupės: autorizacijos, moralinio vertinimo, racionalizacijos ir mitopoezės. Analizė parodė, kad Trumpas savo kalboje panaudojo visas legitimacijos grupes. Dažniausiai nau-dota racionalizacija per paaiškinimą, moralinio vertinimo ir asmeninio bei eksperto autoriteto strategijos. Žvelgiant į legitimaciją kaip ideologijos raiškos aspektą, aiš-kliai matomas glaudus legitimacijos ir ideologijos raiškos politikų kalbose ryšys ir šio požymio analizės svarba.

- **Autorizacija.** 6 subkategorijos: asmeninė (kalbėtojo autoritetas), eksperto (nurodomo žinovo sugebėjimai), neasmeninė (įstatymai ir taisyklės), sek-tino pavyzdžio (žinomų asmenų įvaizdžiai), tradicijos (samprata, kad mūsų

⁶ This framework offers a variety of options to show how power, legitimation and discourse analysis are inter-wined (Abuelwafa 2021: 13).

veiksmai visad buvo, yra ir bus atliekami tam tikru būdu) ir konformizmo (oponuoja tradicijai, reiškiami per kitų grupių veiksmų sektinus pavyzdžius).

- **Moralinis vertinimas.** 3 subkategorijos: vertinimas (įsigalėjusių vertybių gretinimas su propozicijos turiniu), abstrakcija (veiksma apibūdinimas abstraktesniais vienetais) ir analogija (temos gretinimas su kitu reiškiniu, turinčiu neigiamas arba teigiamas konotacijas).
- **Racionalizacija.** Reiškiami per nuorodas į įsigalėjusius socialinius veiksmus ir jų tikslus, tikslų pasiekimo būdus ir pasekmes, įtraukiant ir gretinimą su idėja, kad „visuomenės sukonstruotos žinios sukurtos per kognityvinę validumą“ (Leeuwen 2008).
- **Mitopoezė.** Reiškiami per moralinius ar įspėjamuosius naratyvus. Pagal Merriam-Websterio žodyną tai „mito kūrimas“. Abuelwafa mitopoezę (Merriam-Webster) apibrėžia kaip „naratyvo konstravimą pasakymo lygmeniu“ (Abuelwafa 2021: 5).

Kiti autoriai, kaip ir šališkumą analizavusios Ainė Ramonaitė bei Adelė Vaiginytė (2020), ideologijos apraiškoms aptikti taiko statistinius metodus. Atlikdamos Lietuvos regioninės žiniasklaidos turinio tyrimą autorės naudoja kompiuterinės turinio analizės metodus ir iš Lietuvos politinių partijų pavadinimų bei politikų vardų paminėjimų dažnių nustato tam tikrų žiniasklaidos šaltinių šališkumą pateikdamos dokumento požymių matricą (angl. *document feature matrix*). Autorės daro išvadą, kad tik tokiais paieškos vienetais žiniasklaidos palankumo nustatyti tvirtai neįmanoma ir „ši matą būtina papildyti sunkiau atliekamu tono tendencingumo matavimu, t. y. žiūrėti, ne tik apie ką žiniasklaida rašo, bet ir kaip apie tai rašo“ (Ramonaitė, Vaiginytė 2020: 62). Tai leidžia teigti, kad šališkumas gali būti apčiuopiamas ir per kitus kalbinius vienetus. Atsižvelgiant į kitų ideologijos apraiškas analizavusių autorių pastebėjimus, analizuoti galima dvejopai: atliekant konotacijas turinčių, temą apibūdinančių žodžių bei žodžių junginių analizę arba modalumo raiškos tekste analizę. Konotacijas turinčių, temą apibūdinančių žodžių analizė tinka tada, kai norima nustatyti, kaip į tą pačią temą žvelgia dviejų ar daugiau skirtingų įsitikinimų ar nuomonių atstovai. Šiam tyrimui aktualesnis ideologijos apraiškų nustatymas per modalumo raišką, nes tokiai analizei nereikia apsibrėžti skirtingų grupių ar asmenų vartojamos leksikos tam tikrai temai apibūdinti ir į ideologijos apraiškas, nuomonės tvirtinimą galima žvelgti plačiau.

Modalumo raišką kaip nuorodą į ideologijos apraiškas pastebi tiek lietuvių, tiek užsienio autoriai (Žaliauskaitė 2017; Juzelėnienė, Baranauskienė 2017; Racasens et al. 2013). Galios ir solidarumo raišką analizavusios Deimantė Žaliauskaitė (2017) ir Saulė Juzelėnienė bei Rita Baranauskienė (2017) pabrėžia modalinių veiksmažodžių, kaip *turėti*, *reikėti* ar *privalėti* dažnį ir svarbą reiškiant galią bei solidarumą. Žaliauskaitė (2017: 57) akcentuoja, kad gerokai dažniau nei galią reiškiantį

veiksmazodį *privalėti*, kuris nurodo autoriaus požiūrį į išsakomo turinio privalomumą ir tvirtina pasakomo turinio teisingumą, politikai linkę vartoti „modalinį veiksmazodį *turėti*, kuris išreiškia būtinybę ir privalėjimą atlikti tam tikrus dalykus, taip pat siejamas su galios ir viršenybės rodymu“. Šališkumą analizuojančiame straipsnyje (Racasens et al. 2013) „Vikipedijos“ publikacijos įvardytos šališkėmis ir suskirstytos į dvi grupes: *šališkumo nuokrypio* (angl. *framing bias*), realizuojamo per subjektyvius žodžius ir siejamo su specifiniu požiūriu, ir *epistemologinio nuokrypio* (angl. *epistemological bias*), siejamo su lingvistinėmis savybėmis, kurios subtiliai (dažnai per prezupoziciją) orientuojasi į teiginio įtikimumą. Pavyzdžiui, 1 sakinyje pavartotas *will decrease the rate* (liet. sumažins rodiklį) stipriau tvirtinantis pasakymo įtikimumą nei 2 sakinyje pavartotas *may have a lower rate* (liet. galbūt sumažins rodiklį).

1. *Eliminating the profit motive will decrease the rate of medical innovation.*

2. *Eliminating the profit motive may have a lower rate of medical innovation.*

Šališkumo nuokrypio grupė gali būti trumpai įvardijama kaip konotacijas turinčių, subjektyvių žodžių vartojimas, o *epistemologinio nuokrypio* grupė iš esmės nurodo episteminio modalumo raišką. Šiuos požymius galima įvardyti kaip modalinių žodžių tekste raišką.

Siekiant parengti ideologijos apraiškų nustatymo modelį, reikia detaliau pažvelgti į modalumo tyrimus lietuvių kalboje. Modalumą lietuvių kalboje greta kitų autorių tyrė Audronė Šolienė (2013), Aurelija Usonienė (2004) ir Gintautas Akelaitis (1986). Modalumo raišką Lietuvos Respublikos Seimo narių sakininėje kalboje analizavo Laura Šiupšinskaitė (2006). Lietuvių autoriai savo darbuose atkreipia dėmesį į glaudų modalumo ryšį su evidencialumo raiška (Šolienė 2013; Šiupšinskaitė 2006), dažnai jį įvardija kaip modalumą papildantį lauką (Šolienė 2013, Ruskan 2010). Evidencialumą lietuvių kalboje tyrę kalbininkai apibūdina kaip „kognityvinį arba (ir) komunikacinį autoriaus pasakymo pagrindą“ (Ruskan 2010: 1).

Toliau straipsnyje aprašomas bandomasis ideologijos apraiškų tekste atpažinimo tyrimas, modalumo bei evidencialumo leksinė raiška lietuvių kalboje ir pirminis ideologijos apraiškų atpažinimo modelis, kuris vėliau taikytas didesnės apimties tekstynui.

BANDOMASIS TYRIMAS: IDEOLOGIJS APRAIŠKŲ ATPAŽINIMAS TEKSTE

Bandomoji analizė buvo atlikta rankiniu būdu, naudojant tekstynų analizės programą „AntConc“⁷. Analizuotos 2021 metų liepos 13 dienos Lietuvos Respublikos

⁷ Nuoroda į *AntConc*: <<https://www.laurenceanthony.net/software/antconcl/>>.

Seimo neeilinės sesijos Nr. 83 stenogramos. Šios stenogramos pasirinktos kaip šaltinis tiek bandomajam, tiek didesnės apimties tekstynams sudaryti, nes remiantis Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos informacija stenogramos pateikia nedaug redaguotą kalbą teksto formatu. Posėdžio tema – 2021 metais Lietuvoje kilusios migrantų krizės valdymas. Tekstas apdorotas ištrinant neinformatyvias stenogramos dalis. Be jų teksto apimtis – 19 480 žodžiai, 1 512 sakiniai.

Modalumo raiškos įvairovė, reiškinių apimties kompleksiskumas lietuvių kalboje plačiai aprašytas (Laigonaitė 1967; Akelaitis 1986; Šolienė 2013). Lietuvių kalbos žodyne modalumas apibrėžiamas kaip „gramatinė kategorija, parodanti kalbančiojo asmens santykį su tikrove“. Modalumo funkciją gali atlikti veiksmažodžiai, įterpiniai ir kitos raiškos priemonės, kurios tekste kartais neapčiuopiamos, pavyzdžiui, intonacija. Modalumas šiame darbe suvokiamas kaip metodologinė prieiga ir pagalbinis įrankis. Todėl modalumas skirstomas ne į reikšmės grupes, o į jo funkciją atliekančių kalbinių vienetų grupes. Tokį grupavimo būdą pristato Šiupšinskaitė (2006), grupuodama modalumą į pirminį – reiškiamą veiksmažodžio formomis, egzistuojantį kiekviename sakinyje, ir antrinį, arba patikimumo raišką, reiškiamą įterpiniais, dar grupavimą papildo evidencialumo raiška.

Pirminis modalumas sakinio lygmeniu skirstomas į tris grupes: tikrenybę, reikiamybę ir galimybę. Tikrenybės, galimybės ir reikiamybės pogrupius apibrėžia Adelės Laigonaitės pateiktos sampratos: „tikrenybė paprastai realizuojama tiesioginės nuosakos formomis <...>, galimybę išreiškia tariamosios nuosakos veiksmažodžio *galėti* formos, <...> o reikiamybe yra nusakomas kalbančiojo asmens skatinimas (arba draudimas) tam tikrą galimybę paversti tikrove“ (Laigonaitė 1967: 7–9). Antrinio modalumo raiška skiriama į kategorinį ir probleminį patikimumą. Akelaitis prie kategorinės patikimumo raiškos skiria įterpinius, tokius kaip *tiesa*, *teisybė*, *žinia* <...>, o probleminio patikimumo raiškos įterpiniais laiko *rodos*, *galbūt*, *atrodo* (Akelaitis 1986: 5). Patikimumas taip pat gali būti reiškiamas prieveiksmais ir kitais modaliniais žodžiais, kurie „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“ (Ambrazas 2006: 689) įvardijami kaip „modaliniai (ir panašūs) žodžiai ir frazės, kurių funkcija yra labai panaši į įterpinių, bet į sakinį jie įtraukiami intonacija (rašyboje neskiriami kableliais)“, pavyzdžiui, *iš viso*, *iš tiesų*, *tikriausiai*.

Modalumas dažnai gretinamas (Šolienė 2013; Šiupšinskaitė 2006) su evidencialumo lauku, kuris apibrėžiamas kaip „kalbinė kategorija, žyminti informacijos šaltinį“ (Aikhenvald 2004: 3). Evidencialumą lietuvių kalboje detalai aprašė Aurelija Usonienė (2004, 2006) ir Anna Ruskan (2010). Evidencialumas, kaip ir modalumas, koduojamas gramatinėmis ir leksinėmis priemonėmis, bet šiam tyrimui aktuali tik leksinė evidencialumo raiška. Leksiniais evidencialumo raiškos vienetais, panašiai kaip ir anglų kalboje, yra laikomi „percepciniai veiksmažodžiai, kurių evidencialinė reikšmė priklauso nuo komplemento struktūros“ (Usonienė 2004: 90).

Ruskan (2010) aprašydama evidencialumą pateikia veiksmoždžio *matome* pavyzdžius: vienu atveju reiškiančius autoriaus numanomą propozicijos turinio atžvilgiu ir dėl to laikomus evidencialumo raiška, kitu atveju *matome* nurodo tiesioginį matymo veiksmą. Evidencialumą ji skirsto į tiesioginį ir netiesioginį, atsižvelgiant į adresanto ryšį su propozicijos turinio žinojimu. Jeigu žinojimas vidinis – tai tiesioginis evidencialumas, o netiesioginį evidencialumą reiškia netiesioginė dalyvinė kalba. Vidinis žinojimas gali būti reiškiamas įterpiniais ir adresanto žinojimą pabrėžiančiomis konstrukcijomis, tokiomis kaip *aš žinau, aš manau, man atrodo* ir pan. Netiesioginį evidencialumą gali perteikti dalyvinės formos: *yra žinoma, yra sakoma* ir pan.

Atliekant bandomąją analizę, kiekvienas tekstyno sakinyš sužymėtas pagal pirminio bei antrinio modalumo ir evidencialumo leksinę raišką, paliekant daugiau nei vieną žymą ten, kur pavartotas daugiau kaip vienas priminio ar antrinio modalumo raiškos leksinis vienetas (1 lentelė). Bandomajame tekстыne tikrenybės veiksmoždžiai pavartoti 815 kartų, galimybės – 84, reikiamybės – 117; kategorinis patikimumas – 82, probleminis patikimumas – 22; tiesioginis evidencialumas – 78 ir netiesioginis evidencialumas – 4 kartus.

1 lentelė. Modalumo ir evidencialumo žymos teksto anotavimui

Grupė	Pogrupis	Žyma
Pirminis modalumas	Tikrenybė	[TKR]
	Galimybė	[GLM]
	Reikiamybė	[RKM]
Antrinis modalumas	Kategorinis patikimumas	[KTP]
	Probleminis patikimumas	[PP]
Evidencialumas	Tiesioginis evidencialumas	[TEV]
	Netiesioginis evidencialumas	[NEV]

Bandomojo tekstyno žymų analizė pirmiausia parodė, kad tik priminio modalumo analizė neatskleidžia ideologijos tekste apraiškų (3, 4 pvz.). Vien tik reikiamybės raiška sakinyje, nors ir gali priminti šūkį ar kvietimą veikti, taip pat negali būti laikomi informatyviais ideologijos apraiškų rodikliais (5 pvz.). Beveik visais atvejais, kai sakinyje pavartojama tik viena iš priminio modalumo rūšių, norint nuspręsti, ar sakinyje yra ideologijos apraiškų, reikalingas platesnis pasakymo kontekstas.

3. *Ačiū, Seimo Pirmininke, jūs atsakėte į visus klausimus. [TKR]*
4. *Ar mes negalėtume taip padaryti? [GLM]*
5. *Tad būkime susitelkę, būkime solidarūs. [RKM]*

Ideologijos apraiškas tiksliau nurodo sakiniai, kuriuose pastebima daugiau nei vieno iš pirminio modalumo pogrupių raiška. Tokie pasakymai yra sudėtinių sakinių tipo ir gali nurodyti tam tikrą autoriaus pasakymo pobūdžio kaitą jį stiprinant (vartojama [TKR] ir [RKM]) arba jį švelninant (vartojama [TKR] ir [GLM]). Atlikus [TKR] žymos paiešką „AntConc“ programoje per funkciją *Clusters/N-Grams*, pastebėta, kad kartu dažniausiai vartota reikiamybė – 34 kartus, o galimybė – 15 kartų. Sakiniai, kuriuose pavartota tikrenybė ir reikiamybė, dažnai nurodė į legitimacijos per racionalizaciją apraiškas (6, 7 pvz.). Pavyzdžiuose reikiamybe reiškiamas skatinimas pagrindžiamas pasitelkus tikrenybės raišką. Tokiu būdu švelninama reikiamybės raiška ir iš esmės tampa labiau priimtina adresatui. 7 pavyzdyje reikiamybė yra reiškiamą veiksmažodžiu *negalime*, kurio reikšmė šiame kontekste – *neturėtume* arba *privalome kažko* nedaryti. Tokių žodžio *negalime* pavartojimų nedaug, bet parodo įdomų adresanto atliekamą gretinimą tarp tikrenybės ir reikiamybės raiškos, vartojant to paties veiksmažodžio teigiamą ir neigiamą formas, kurios jo minties kontekste reiškia skirtingus veiksmus. Papildomos informacijos apie autoriaus vertinamąją poziciją suteikia 7 pavyzdžio paskutinis prijungiamasis sakiny, kuriame per galimų Lietuvos veiksmų gretinimą su neigiamomis pasekmėmis reiškiamą legitimaciją, taikant analogijos strategiją.

6. *Visuomenė jaudinasi dėl augančio migrantų skaičiaus ir į tą nerimą tikrai turime reaguoti.* [TKR] [RKM] [KTP]
7. *Aš sutinku, kad mes galime svarstyti, ar suteikti tą pagalbą, ar ne, suteikti prieglobstį ar nesuteikti, bet mes **negalime paversti** kaliniais žmonių, kurie atvyko į Lietuvą, ir po to varžytis galbūt su Vengrija ar kitomis šalimis, kurie yra žiauresni.* [TKR] [KTP] [PP]

Vis dėlto neretai visa adresanto mintis ar pasakymas sudaromas iš kelių trumpesnių sakinių, todėl svarbu pažvelgti į politikų kalboje reiškiamą pirminį modalumą kelių sakinių arba pastraipos lygmeniu. Nepažymėjus modalumo raiškos vizualiai, tokia užduotis yra sunki, todėl rengiant modelį įtrauktas ir paieškos vienetų žymėjimas skirtingomis spalvomis. Toliau žvelgiama į antrinio modalumo raišką.

Kategoriniam patikimumui reikšti politikai dažnai vartojo įterpinius *akivaizdu*, *neabejoju*, *nenustabu* (8, 9 pvz.). Tokie įterpiniai dažniausiai nurodė į legitimacijos per neasmeninį (8 pvz.) arba asmeninį (9 pvz.) autoritetą atvejus.

8. ***Neabejoju**, kad Žmogaus teisių komitetas turėtų svarstyti visus šiuos nagrinėjamus klausimus.* [GLM] [KTP]
9. ***Akivaizdu**, kad Seimas tokioje situacijoje negali likti nuošalyje, nors parlamentarai intensyviai dirba komitetuose ir komisijose, tačiau **turime priimti** būtinus sprendimus, reaguodami į išaugusius migrantų skaičius, srautus ir Lietuvos patiriamą režimo spaudimą.* [RKM] [KTP]

Probleminis patikimumas dažniausiai reiškiamas įterpiniais *man atrodo, matyt, atrodo* (10, 11 pvz.). Kai kuriais atvejais (10 pvz.) probleminio patikimumo raiška nurodo šališkumo atvejus, ypač kai gretinama su galimybės veiksmažodžiais. Svarbu paminėti, kad švelniau pateikta adresanto nuomonė gali daryti poveikį ir adresatui, todėl probleminio patikimumo grupė naudinga atliekant automatizuotą teksto analizę.

10. *Tikrai nuoširdžiai sakau, man atrodo, kad taip ir turėtų likti.* [GLM] [TKR] [PP]
11. *Aš buvau kartu su kolegomis, matyt, ir su kai kuriais iš jūsų, tuose centruose, kuriuose dabar įsikūrę migrantai.* [TKR] [PP]

Atlikus antrinio modalumo raiškos bandomąją analizę pastebėta, kad politikai savo kalboje labiau linkę rodyti kategorinį patikimumą ir taip pabrėžti reiškiama nuomonės teisingumą. Tai tikėtina, nes kategorinio patikimumo raiška yra tiesiogiai susijusi su kalbėtojo įvaizdžio ir kalbėtojo nuomonės tikrumo bei įtikimumo konstravimu. Kategorinio patikimumo raiška dažnai parodo legitimacijos strategijų kalboje pavyzdžius, o probleminis patikimumas, reiškiamas kartu su kategoriniu patikimumu, sukuria autoriaus pozicijos miglotumą ir švelnesniu būdu klausytojui pateikia autoriaus požiūrį ar nuomonę.

Nagrinėjant evidencialumo raišką buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad netiesioginį evidencialumą kalbėtojai vartojo kaip būdą atitolinti save nuo propozicijos turinio, įvardydami šį kaip kito asmens ar asmenų išdėstytą mintį. 12 pavyzdyje matyti, kad adresantas kaip žinių šaltinį naudoja įvardytų ekspertų, profesionalų numanomus žodžius ar mintis. Tokie atvejai gali būti skiriami legitimacijos strategijai per eksperto autoritetą.

12. *Gerbiama ministre, advokatai, teisininkai, tarptautinės teisės specialistai pastaruoju metu aktyviai aiškina, kad nesvarbu, kurioje tvoros arba, kaip sako premjerė, užtvaro pusėje yra migrantas: ar šiapus, ar anapus, vadinasi, jis jau turi būti saugomas.* [TKR] [NEV]
13. *O kalbant apie rezoliuciją, jos tekstas konstatuoja svarbias aplinkybes, kas jau ir taip visiems žinoma, apie ką jau buvo kalbėję ne vienas ekspertas, valstybės pareigūnai.* [TKR] [NEV]

Taip pat pastebėtos netiesioginio evidencialumo struktūros, įvardijančios propozicijos turinį kaip visiems suprantamą arba niekam nekeliantį abejonių (13 pvz.). Tokie pasakymai gali būti laikomi legitimacijos strategija per neasmeninį autoritetą. 12 ir 13 pavyzdžiai nurodo šališkumą, pasitelkus eksperto autoritetą, pabrėžiamas sakomo dalyko tikrumas, patikimumas ir autoriaus šališkumas, o esant neasmeniui autoritetui šališkumas pastebimas per pasakymo turinio kaip visiškai suprantamo ir natūralaus raišką. Dar buvo išvelgta, kad evidencialumas tikslingai papildo

pirminio ir antrinio modalumo raišką. Galiausiai pastebėta, kad evidencialumas gali parodyti ideologijos raišką, tokias kaip legitimacija ir šališkumas.

TAIKYMAS DIDESNĖS APIMTIES TEKSTYNUI

Iš bandomosios analizės rezultatų matyti, kad leksiniai pirminio bei antrinio modalumo ir evidencialumo požymiai gali tikslingai nurodyti ideologijos apraiškas, tokias kaip legitimacija, šališkumas, galios raiška. Didesnės apimties tekstinio automatizavimui analizei atlikti buvo sudaryti modalumo ir evidencialumo leksinių raiškos vienetų sąrašai, o atliekant paiešką ir žymėjimą tekste naudota „Microsoft Office Word“ makrokomandų (angl. *macros*) funkcija. Šį tekstyną sudarė 74 979 žodžiai ir 7 471 sakiniai. Modalumo ir evidencialumo leksinių vienetų sąrašai papildyti informacija iš Vytauto Ambrazo „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos“ (2006) 5.74 ir 6.28 poskyrių ir Albino Drukteinio (2020) „Lietuvių kalbos skyrybos“ 1.7 poskyrio. Į 2 lentelę sudėti automatizuotai paieškai naudoti galimybės ir reikiamybės veiksmažodžių formų sąrašai. Paminėtina, kad į paieškos vienetų sąrašus neįtraukti tikrėybės veiksmažodžiai dėl jų dažnumo ir mažo informatyvumo. Galimybės veiksmažodžiai pateikti tik vienaskaitos pirmuoju asmeniu, o reikiamybės veiksmažodžiai pateikiami vienaskaitos antruoju asmeniu arba bendratimi (*reikia + bendratitis*). Atliekant paiešką jie buvo papildyti daugiskaita, kitais asmenimis ir neigiama forma. Svarbu paminėti, kad galimybės ir reikiamybės veiksmažodžiai aprašyti pagal bandomosios analizės rezultatus ir kitų kalbos tyrėjų, analizavusių modalumą, pastebėjimus.

Pastebėta, kad veiksmažodis *turime*, galintis reikšti ir reikiamybę, vartojamas dažnai. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (toliau – DLKŽ) nurodoma 11 šio veiksmažodžio reikšmių⁸, iš kurių paieškai svarbiausia yra *privalėti* arba *privalome*. Norint rasti būtent tokią reikšmę tekste, buvo aprašyta makrokomanda su reguliariaisiais reiškiniiais (angl. *RegEx*). Lietuvos Respublikos terminų banke pateikiamas toks reguliariųjų reiškinių apibrėžimas: „teksto eilutė, apibrėžianti tam tikrą eilučių aibę“. Aprašant reikiamybės veiksmažodžio *turime* paieškos eilutę, svarbiausia pažymėti, kad po veiksmažodžio *turime* iki sakinio pabaigos arba taško, arba kablelio privalo būti nustatomas žodis su galūne *-ti*. Šiuo atveju nereikia kreipti dėmesio į būdvardžio moteriškosios giminės vardininką su *-ti*, nes turėjimą nurodantis veiksmažodis *turime* beveik visuomet reikalauja galininko linksnio (pvz., *turime katę namie*).

⁸ 1. būti savininku, valdyti: T. namą, pinigų. <...> 2. būti gavusiam, įgijusiam, pasiekusiam: T. daug darbo. <...> 3. būti gavusiam iš prigimties ar pagal kūrėjų sumanymą: Žmogus turi protą <...> 4. paėmus laikyti: Rankoje obuolį t. <...>. 5. išlaikyti, laikyti: Ledas dar neturi (lūžta). <...> 6. būti susijusiam kokiais santykiais su kitais asmenimis: Jis turi tris sūnus. <...> 7. būti sudarytam, susidėti: Birželis turi 30 dienų. <...> 8. patirti, išgyventi, iškęsti: Ten -jome daug malonumo. <...> 9. galėti naudotis: Neturiu kuo ryšulį susirišti. <...> 10. privalėti: Aš jau turiu eiti. <...> 11. Vesti. (DLKŽ).

2 lentelė. Galimybės ir reikiamybės veiksmažodžių formos

Galimybė	<i>vertinčiau, būčiau, reikėtų, daryčiau, galėčiau, lyginčiau, manyčiau, matyčiau, norėčiau, reaguočiau, trukdyčiau, turėčiau, turėtume + bendratis, vadinčiau, valdyčiau, veikčiau, gali būti, norėtuši, siūlyčiau, turėtų būti, abejočiau, sutikčiau</i>
Reikiamybė	<i>reikia + bendratis, privalai, turi + bendratis, neturi + bendratis, pripažinkite, negali + bendratis, supraskite, nuvažiukite, pakalbėkite, yra reikalinga, yra būtina, neužmirškite, privalėsite, reikės, darysite, darykite, tęskite, reikalinga, reikalingas, reikalingos, yra reikalingi, būkite, yra svarbu, prisiminkite, dirbkite, pradekite, yra svarbiausia, raginti, kviešti, priimkite, balsuokite</i>

3 lentelėje antrinio modalumo leksiniai vienetai skiriami į probleminį ir kategorinį patikimumą. Įterpiniai aprašyti pagal Akelaičio kategorinio ir probleminio patikimumo skirstymą ir papildyti įterpiniais iš „Lietuvių kalbos skyrybos“ (2020), taip pat pridėtirieveiksmių bei kitų modalinių žodžių sąrašai iš DLKG (2006).

3 lentelė. Kategorinis ir probleminis patikimumas

Kategorinis patikimumas	<i>tiesa, teisybė, aiškus daiktas, aišku, be abejo, be (jokios) abejonės, be (jokio) abejojimo, akivaizdu, neabejotina, suprantama, savaimė suprantama, žinoma, pasirodo, nenuostabu, tiesą sakant, žinia, savaimė suprantama, iš tiesų, iš viso, iš principo, iš tikrųjų</i>
Probleminis patikimumas	<i>rodos, galbūt, (man) atrodo, regis, matyt, galimas daiktas, greičiausiai, galimai, ko gero, veikiausiai, turbūt, tikriausiai, berods</i>

4 lentelėje pateikiami evidencialumo grupės paieškos vienetai. Šie yra skiriami į tiesioginį ir netiesioginį evidencialumą. Tokius sąrašus galima lengvai pritaikyti kompiuterinei analizei. Paminėtina, kad į sąrašą nebuvo įtraukti evidencialumo kategorijai skiriami nesutrumpėję įterptiniai matymą, girdėjamą reiškiantys žodžiai, taip pat dalelytės ir įterptiniai vienetai, reiškiantys tariamą lyginimą, pavyzdžiui, *neva, tartum, sakytum*.

4 lentelė. Tiesioginis ir netiesioginis evidencialumas

Tiesioginis evidencialumas	<i>(aš) (gerai) žinau, (mes) (gerai) žinome, manau, manome, mano nuomone, man yra žinoma, mums yra žinoma, kiek man žinoma, man atrodo, mums atrodo, (esu / esame) įsitikinę(s) / -usi), manol/mūsų įsitikinimu, matyti (nesutrump.), girdėti (nesutrump.), (aš) neabejoju, (mes) neabejojame, akivaizdžiai, aiškiai, žiūriu, atsimenu, (aš) tikiu, tikiuosi, (mes) tikime, tikimės (man/mums) panašu, mano / mūsų požiūriu</i>
Netiesioginis evidencialumas	<i>visiems žinoma, (niekas) neabejoja, niekas nesakė, kaip sako, kaip sakoma, kaip žinoma, buvo pasakyta, kaip kalbama, kaip manoma, kaip šnekama, kaip matos(i), kaip būdavo, esą, neva, lyg, tarsi, tartum, tarytum, atseit, anot, pasak, kaip matyti, ką jau buvo kalbėję, aiškina</i>

Iš viso tekстыne rasta 2 214 modalumo ir evidencialumo leksinių vienetų. Rankiniu būdu peržvelgtas kas penktas tekstyno puslapis. Atlikus modalumo ir evidencialumo žodžių paiešką ir žymėjimą tekste, pirmiausia atkreiptas dėmesys į tai, kad

pasikartojantis reikiamybę reiškiančių žodžių vartojimas vieno pasakymo, arba šiuo atveju vienos pastraipos, lygmeniu yra svarbi žyma, parodanti, jog toje teksto dalyje bus reiškiamas ir tvirtinama arba legitimuojama kalbėtojo nuomonė. Neretu atveju šiose teksto vietose pažymėti ir antrinio modalumo arba evidencialumo požymiai. Dar svarbu paminėti, kad vietos, kuriose teisingai sužymėta pirminio bei antrinio modalumo ir evidencialumo raiška, tikslingai nurodė ideologijos raiškos vienetus, tokius kaip legitimacija ir šališkumas. 14 pavyzdyje matyti, kad reikiamybės raiška, nurodanti skatinimą ir autoriaus poziciją diskusijos atžvilgiu, yra apsupta tiesioginio evidencialumo raiškos *manau*, taip pat į pasakymą įtraukiama legitimacijos per konformizmą strategija, nurodant Danijos veiksmus kaip sektiną pavyzdį. Pastebimas ir autoriaus pasitikėjimas sakomu turiniu, tad tokiu būdu tvirtinama pasakymo galia bei numanomasis teisingumas.

14. *Tos visuomeninės pasekmės yra užpildytos ligoninės, neprieinama sveikatos apsauga ir mirtys. Tos mirtys kalba pačios už save. **Manau**, mes **turime** šitoje situacijoje tiesiog **susitelkti ir kiekvienas padaryti** tai, kad jeigu norime, kad būtų kaip Danijoje, padarykime, kad būtų kaip Danijoje, tai yra 100 % vyresnio amžiaus žmonių yra paskiepyti. **Manau**, kad tai išspręs labai didelę dalį visų kitų problemų.*

Itin vertinga buvo veiksmožodžio *turime* išplėstinė, reguliariaisiais reiškiniais ir pakaitos simboliais papildyta, įtraukiant bendratis galūnę, paieška (14, 15 pvz.). Tai dažniausiai politikų pasakymuose vartotų konstrukcijų reikiamybei, siūlymui įvardyti. Iš 15 pavyzdžio matyti, kad sakinio pradžioje esantis junginys *turime problemą*, reiškiantis *nuosavybės turėjimą*, buvo nepažymėta, o toliau einantis *turi būti*, kurio reikšmė yra *privaloma*, buvo pažymėtas.

15. *Taip, **turime** problemą – ateina nekviesti svečiai, bet žmonėms už darbą **turi būti** mokama ir darbo sąlygos **turi būti** normalios.*

Svarbu aptarti ir pastebėtus netikslumus bei galimą modelio tobulinimą. Į reikiamybės veiksmožodžių sąrašą tikslinga įtraukti *norime + bendratis* konstrukcija, nes tokios konstrukcijos dažnai vartojamos reiškiant skatinimą ar užtikrintumą (16 pvz.). Pastebėti ir kai kurie *negalime + bendratis* paieškos eilutės netikslumai, kuomet jie reiškia ne *privalome nedaryti*, bet *neturime pajėgumų* (17 pvz.). Panaši situacija su labai retai pastebėtais *turite (-me) + bendratis* paieškos atvejais, kai pažymėti junginiai, reiškiantys *kažką kaip nuosavybę turėti* (18 pvz.). Tokie žymėjimo netikslumai tikėtini, jiems pašalinti reikalinga kolokacijų ar kartu su šiuo žodžiu dažnai einančių žodžių analizė, vėliau šiuos junginius įtraukiant į nepageidaujamų žodžių sąrašą.

16. *Tai gal tokį sprendimą ir priimkime, nes bijau, kad 6 mėnesiai yra stipriai per trumpas laikas, jeigu mes **norime užtikrinti** saugumą Lietuvoje.*

17. Kodėl **negalime suderinti šių dviejų dalykų?**
 18. Tačiau dabar tikrai **neturime laiko gręžiotis atgal ir vardyti tai, ko kas nepadarė.**

Taip pat galima praplėsti tiesioginio evidencialumo grupę. Tikslinga žodžio *žinau* paiešką atlikti apibrėžiant žodžio pradžią, nes tikrinimo metu pastebėta, kad žymimi žodžiai *nežinau*, dažniausiai reiškiantys kalbėtojo nežinojimą. Prie tiesioginio evidencialumo galima įtraukti ir junginius: *aš įsivaizduoju, aš taip įsivaizduoju, mano žiniomis*. Jų reikšmė panaši į *aš manau*. *Nenustebčiau* yra dar vienas įtrauktinas į sąrašą, tiesioginį evidencialumą galintis reikšti žodis, nes jo reikšmė yra adresanto vidinės žinios ir jo daromos išvados, kurios jam nekelia nuostabos.

Modalumo grupavimas pagal jo kalbinius raiškos vienetus į pirminį ir antrinį, papildant paiešką evidencialumo požymiais, šiam tyrimui naudingas, nes taip įmanoma susidaryti nesudėtingus modalumo ir evidencialumo paieškos rodiklius, pritaikomus automatinei paieškai ir žymėjimui tekste. Ideologijos apraiškų identifikavimui svarbus tyrėjo indėlis, norint aprėpti platesnį pasakymo kontekstą, todėl tyrimo metu parengtas modelis pavieniams sakiniams neturėtų būti taikomas. Automatiškai sužymėto teksto apžvalga parodė, kad modalumo bei evidencialumo leksiniai raiškos vienetai gali padėti atpažinti ideologijos apraiškas.

APIBENDRINAMOSIOS IŠVADOS

Patyrinėjus ideologijos kalbinę raišką yra akivaizdu, kad ji įvairialypė ir gali būti realizuojama įvairiais kalbiniais vienetais. Ideologijos apraiškos, remiantis kitais kalbotyrimais, gali būti skiriamos į: legitimaciją, šališkumą, galios bei solidarumo demonstravimą. Nustatyta, kad temą apibūdinančių žodžių tyrimas tinkamesnis tada, kai norima nustatyti tam tikros grupės požiūrį vienos ar kitos temos atžvilgiu. Tuo tarpu atliekant modalumo raiškos analizę galima aptikti ideologizuotos kalbos apraiškas, netgi detaliam neanalizuojant tam tikros grupės ar asmens požiūrio. Bandomojo teksto analizė atskleidė, kad leksiniai modalumo ir evidencialumo raiškos vienetai gali padėti nustatyti ideologijos apraiškas tekste. Informatyviausios modalumo ir evidencialumo grupės buvo įterpiniai ir įterptiniai vienetai, nurodantys patikimumą ir evidencialumą, tuo metu reikiamybės ir galimybės veiksmazodžių raiška gali būti suvokiama kaip papildanti ideologiją žyminčių požymių analizę.

Didesnės apimties automatizuota teksto analizė patvirtino, kad modalumo ir evidencialumo leksinių vienetų sužymėjimas gali būti naudingas įrankiu tyrėjui, kuris siekia identifikuoti ideologijos apraiškas tekste. Pažymėtina, kad sukonstruotas modelis nėra absoliutus sprendimas identifikuojant ideologijos apraiškas kalboje, taip pat svarbu tyrėjo indėlis ir analizuojamo teksto suvokimas. Vis dėlto

šis modelis gali būti naudojamas įvairių sričių studentų ir tyrėjų kaip praktinė priemonė ideologijos raiškai tekste suvokti ir atpažinti. Tobulinant modelį svarbu plėsti ir tikslinti paieškos vienetų grupes. Ideologija ir kalba yra neatsiejami dalykai, todėl tolesni šios srities tyrimai gali prisidėti prie kalbos kaip galios įrankio suvokimo ir kritinio visuomenės / žmonių mąstymo.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Abuelwafa, Marwa Adel. Legitimation and Manipulation in Political Speeches: A Corpusbased Study. *Procedia Computer Science*, 2021, nr. 189, 11–18.
- Akelaitis, Gintautas. Įterptiniai vienetai diskurse. *Kalbotyra*, 1986, nr. 33(1), 5–14; doi: 10.15388/Knygotyra.1982.22090, 1986.
- Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*, prieiga internete <<https://klc.vdu.lt>> [žiūrėta 2021 09 21].
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete <<https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>> [žiūrėta 2022 01 21].
- Drukteinis, Albinas. *Lietuvių kalbos skyryba*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2019, 75–107.
- Galyga, Sebastian, Eberl Jakob-Moritz, Lind Fabienne, Heidenreich Tobias, Boomgaarden Hajo, Jimenez Beatriz Herrero and Berganza Rosa. Language Use and Migration: Discursive Representations of Migrants in European Media in Times of Crisis, 2019, prieiga internete <<https://ec.europa.eu/research/participants/documents/downloadPublic?documentIds=080166e5c705ee48&appId=PPGMS>> [žiūrėta 2021 12 07].
- Juzelėnienė, Saulė, ir Rita Baranauskienė. Solidarumo komunikacinės taktikos raiška politiniame diskurse. *Kalbų studijos*, 2011, nr. 19, 101–105; <http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.19.952>.
- Lietuvių kalbos žodynas*, prieiga internete <<http://www.lkz.lt/>> [žiūrėta 2021 10 05].
- Lietuvos Respublikos Seimo stenogramos*; prieiga internete <https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=35727&p_k=1&p_a=sale_ses_pos&p_kade_id=9&p_ses_id=124>. Specialusis tekstynas bandomajai analizei. Sudarytas iš Lietuvos Respublikos Seimo neeilinės sesijos Nr. 83 stenogramos.
- Racasens, Marta, Cristian Danescu-Niculescu-Mizil and Dan Jurafsky. Linguistic Models for Analyzing and Detecting Biased Language. *Proceedings of the 51st Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 2013, 1650–1659.
- Ramonaitė, Ainė, ir Adelė Vaiginytė. Tendencingumo paieškos politikų valdomoje žiniasklaidoje: Lietuvos regioninės spaudos analizė taikant kompiuterinės turinio analizės metodus. *Politologija*, 2020, nr. 100, 34–68; doi: [10.15388/Polit.2020.100.2](https://doi.org/10.15388/Polit.2020.100.2).
- Ruskan, Anna. Evidencialumo raiškos priemonės lietuvių kalboje. *Lietuvių kalba*, 2010, nr. 4, 1–10; <https://doi.org/10.15388/LK.2010.22857>.
- Šiupšinskaitė, Laura. Modalumas sakininėje politikų kalboje. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.
- Šolienė, Audronė. Episteminio modalumo ekvivalentiškumo parametrai anglų ir lietuvių kalbose. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013.
- Thompson, John Brookshire. *Studies in Theory of Ideology*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1990.
- Urbanavičiūtė, Aušra. Ideologijos apraiškų nustatymas Lietuvos Respublikos Seimo debatuose migrantų krizės tema: magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022.
- Usonienė, Aurelija. Episteminio modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. *Darbai ir dienos*, 2006, nr. 45, 97–108.
- Van Dijk, Teun Andreus. *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: Sage publications, 1998.
- Verschueren, Jef. *Ideology in Language Use. Pragmatic Guidelines for Empirical Research*. University of Antwerp, 2012.
- Žaliauskaitė, Deimantė. Parlamentinio diskurso analizė: galios ir solidarumo raiška. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017.

Aušra Urbanavičiūtė

IDENTIFICATION OF IDEOLOGICALLY LOADED LINGUISTIC ITEMS IN THE DEBATES OF LITHUANIAN SEIMAS ON THE TOPIC OF THE MIGRANT CRISIS

SUMMARY. The paper discusses ideologically loaded language, ways in which ideologically loaded elements can be detected in texts and how these methods of detection can be automated and applied to computer programs. Language and ideology are fundamentally inseparable concepts that are intertwined in various ways. This makes the study of ideology in the field of language both popular amongst academics of different disciplines and difficult. Two corpora were constructed for the analyses, using transcripts of the debates of Lithuanian Seimas on the topic of the 2021 migrant crisis in Lithuania. This is a relevant topic today not only from the point of view of political and social sciences, but also from the point of view of linguistics, specifically, the identification of the current expression of the ideologized language. The study focuses on a definition of ideology as an object of linguistics and the use of lexical units of modality and evidentiality to form a prototype for the detection of ideologised language elements in texts and corpora.

KEYWORDS: identification of ideology, migrant crisis, transcripts of plenary sittings of the Lithuanian Parliament, automatic recognition, modality, evidentiality.